

Миладин Шеварлић

ПРОПАСТ ЦАРСТВА
СРПСКОГА

МИЛАДИН ШЕВАРЛИЋ рођен је у Београду 1943. Дипломирао светску књижевност и драматургију. Радни век провео, углавном, у позориштима као драматург, уметнички директор и управник. Радио је, такође, као одговорни уредник у Културно-уметничком програму Телевизије Београд и као главни уредник издавачког предузећа “Просвета”. У два мандата био председник Удружења драмских писаца Србије. Главни је уредник часописа тога Удружења, “Драма”.

Објављивао песме, позоришне критике, прозу и есеје, писао филмска и телевизијска сценарија. Аутор је опуса од преко двадесет драмских дела, која су (почев од 1968) играна у позориштима, емитована на радију и телевизији, те штампана у периодици, збиркама и посебним издањима (“Позоришна култура”, “Сцена”, “Театрон”, “Антологија ТВ драме”. “Ка новој дарми”, “Савремена српска драма”): *Пад Басиље*, *У рукама оцацбине*, *Сведок из мртвог дома*, *Одлазак Дамјана Радовановића*, *Кућићемо винограду*, *Ојимисий*, *Смрти ђуковника Кузмановића*, *Пројаси царска српскога*, *Душевна болница*, *Кум*, *Небеска војска*, *Косово*, *Код злајног вола*, *Повраћак Вука Алимича*, *Змај од Србије*, *Карађорђе*, *Господин министар*, *Црни Пећар*, *Љубав побеђује*, *Вуци и овце или Србија на Истоку*, *Заводник*, *Дивљач је пала*.

Књиже:

- Пројаси царска српскога*, драма (“Трибина”, Београд 1983);
Смрти ђуковника Кузмановића, роман (СКЗ, Београд, 1986);
Змај од Србије, драма (Народно позориште у Нишу, 1994);
Карађорђе, драма (Народно позориште у Нишу, 1995)
Српска историја, драме (“Бата”, Ниш, 1995)

Енциклопедија веровања и обичаја (са М. Зупанцом, “Сфаирос”, Београд, 1989, “Плато”, Београд, 2001);

Изабране драме (Удружење драмских писаца Србије, “Плато”, Позориште “Модерна гаража”, Београд, 2001);

Срїска Аїланиїида – есеји (“Плато”, Београд, 2002).

Наџраде:

- 1980. Награда Удружења драмских писаца Србије за драму *Пройасї царсїва срїскоџа*.
- 1986. Награда “Бранислав Нушић” за драму *Небеска војска*.
- 1990. Награда “Бранислав Нушић” за драму *Змај од Србије*.
- 1994. Награда за текст на Фестивалу праизведби у Параћину за драму *Змај од Србије*.
- 1994. Стеријина награда за драму *Змај од Србије*.
- 1995. Награда “Јоаким Вујић” за драму *Карађорђе*.
- 1999. “Златни беоцуг” Културно-просветне заједнице Београда “за трајни допринос култури Београда”.
- 2000. Награда “Бранислав Нушић” за драму *Заводник*.

Драма *Пройасї царсїва срїскоџа* припремана је током 1978. и 1979. године, а написана у јануару 1980, када је и награђена на првом (анонимном) конкурс Удружења драмских писаца Србије. Изведена је 1981. у ваљевском “Абрашевићу”, 1982. у Омладинском позоришту “Сусрет”, у Београду и Народном позоришту “Стерија” у Вршцу, а 1983. у Народном позоришту у Суботици и “Атељеу 212” у Београду. Исте године штампана је у едицији “Ка новој драми” издавачког предузећа “Трибина”, 1995. у књизи *Срїска їприлоџија* (“Бата”, Ниш), а 2001. у књизи *Изабраних драма* М. Шеварлића (“Плато”, УДПС, Позориште “Модерна гаража”).

Највише пажње привукло је извођење у “Атељеу 212”, у режији Миленка Маричића, са Зораном Радмиловићем, Петром Божовићем и Светиславом Гонцићем у главним улогама, те Весном Пећанац, Аљошом Вучковићем, Милутином Бутковићем, Ђорђем Јелисићем, Ољом Бећковић и др.

Литература о драми *Пройасї царсїва срїскоџа*:

- 1 Драган Клаић: *Иџра їсеудо їсїїоријских маски*, у књизи *Пройасї царсїва срїскоџа*, едиција “Ка новој драми” I коло. II књига, НИРО “Трибина”, Београд 1983.
- 2 Борка Павићевић: *Полиїиика је судбина* – разговор са Миладином Шеварлићем Поводом премијере *Пройасїи царсїва срїскоџа* у “Атељеу 212” (програм “Атељеа 212”, N° 75, 21. април 1983).

Миладин ШЕВАРЛИЋ

ПРОПАСТ ЦАРСТВА СРПСКОГА

ЛИЦА

СТЕФАН ДУШАН НЕМАЊИЋ, цар српски (47)

СТЕФАН УРОШ НЕМАЊИЋ, његов син и наследник (19)

АНА, Урошева жена

ДЕСПОТ СИМЕОН НЕМАЊИЋ ПАЛЕОЛОГ,
звани Симче, Душанов полубрат (28)

ДЕСПОТ ЈОВАН КОМНИН АСЕН, Душанов шурак

ДЕСПОТ ЈОВАН ОЛИВЕР

ВОЈИСЛАВ ВОЈИНОВИЋ, хумски кнез

НИКОЛА АЛТОМАНОВИЋ, његов синовац (7)

КЕСАР ВОИХНА,

Велики логотет ПРИБАЦ ХРЕБЉАНОВИЋ

ЛАЗАР ХРЕБЉАНОВИЋ, његов син,
ставилац на Душановом двору (26)

ВУКАШИН МРЊАВЧЕВИЋ, жупан прилепски,
касније краљ и савладар Урошев

МАРКО МРЊАВЧЕВИЋ, његов син

ЛЕТОПИСАЦ

ЛЕКАР

ОТО

ЦАРСКИ ПРОБАЧ ХРАНЕ

Свештеници, монаси, оклопници, послуга

I

Шарпланина. Пред ловачком колибом. Вече. Чује се цвркућ ићица. На ирави, на иросириом крзну, лешиари Марко. Поијеже из мешине са вином и иевуши.

МАРКО: Крај потока цура спи,
У недрима дуња зри,
Ах, да ми је загристи!
(Зева. Проијеже се)
Како је живот леп. Шарпланина пуна хладовине, птичице певају, шарпланински сир... вино...
(Зева)
Срећна земља Србија!
(Поијегне из мешине)
Цар и тата Вукашин лове. Баш лепо. Ваљда се неће још вратити. Како би било да мало дремнемо, Марко?
(Намешта се)
Тврдо... Не вреди! У недрима дуња зри, у недрима дуња зри...
(Подврисне)
Ах, да ми је загристи!
(Пије)
Мало је накисело...
(Једе сир)
А и овај сир нешто није...

Улази Вукашин са два оклојника.

ВУКАШИН: Опет пијеш и говориш сам са собом! Јесам ли те зато овде оставио? Да лочеш или да припремиш конак за Цара? А?

МАРКО: Ма не, тата, ја сам само мало сира замезио... сира, овог нашег, шарпланинског... и...

ВУКАШИН: Диж се! Диж се, ленштино! Цар је опет напад грознице добио. Лов је завршен. Постељу да припреме, вино да угреју! Стражу са бакљама овамо, да Цару осветле!

МАРКО: Ево идем, идем, тата! Идем!

Марко исиричава, уиричавају оклојници са бакљама, иосиројавају се.

ВУКАШИН: Брже то! Брже!

*Чују се ловачки ро҃гови. Улази Цар са сјајном свиїом. Придржавају ҃а
Лекар и Лазар.*

ВУКАШИН: Постеља је спремна, господару!

Цар не одговара. Сїїоји с найором усред своје свиїе. Пауза.

ВУКАШИН: Мислим, постеља... она је спремна... и...

ДУШАН: Каква проклета постеља, господине Мрњавчевићу?

ВУКАШИН: Да се одмориш, господару, мало си... болестан, па би
било добро...

ДУШАН: Ја нисам болестан, Вукашине! Јеси ли разумео?

ВУКАШИН: Јесам, господару.

ДУШАН: Немојте ви мени постељу да распремате пре времена!

ВУКАШИН: Лекар је рекао, ја сам само...

ЛЕКАР: Мислио сам, господару, да би можда, ипак било боље...

ДУШАН: Ја ћу одлучити о томе, да ли сам здрав или нисам здрав!
Otto, lass sie die Jagdbeute bringen!

ОТО: Jawohl mein Kaiser!

*Оїо излази. Улазе царски ловци и сїављају йред цара ловину: два вука и
једну лисицу.*

ДУШАН: Доведите ми летописца!

Доводе лейїойисца.

ДУШАН: Пиши овако: Цар наш благоверни... наш најмилији го-
сподар Стефан... Стефан Душан... ловио је... кажи, лов
ловио, по Шари планини. Сад овако: пастири, поред
стада својих затекавшисја, ратари, на ливадама уз по-
словце своје, и остали народ онде находившисја, љубав
своју спрам Господара клицањем неумереним изража-
ваше. Затим иде оно: из великог лука стрељајући...
кажи, по гори зеленој... стрељајући, дакле, по гори
зеленој из свог великог лука, Цар наш вољени устрелио
је дивљачи свакојаке много...

ЛЕТОПИСАЦ: Опрости, господару, ту би, можда, добро било ставити
оно "с помоћу божјом".

ДУШАН: А, да! Имаш право, увек то заборавим... Добро! Цар наш вољени, устрелио је, с помоћу божјом, дивљачи много, кажи: као и свагда, дивљачи много, тушта и тма јелена виторогих, срна и кошута горских, а зечевима и птицама горским ни броја се не зна. Стави и два вука и једну лисицу, љуте звери, кажи, које Цар наш својом витешком руком, и тако даље...

Једним њокрећом цар оћћусћи лећоћисца. Овај се њовлачи.

ДУШАН: Хвала, господо! Било ми је пријатно да ловим са вама.

Цареви њраћоци се клањају и излазе. Осћају Лекар, Лазар, Вукашин и сћража.

ДУШАН: *(Лекару и Лазару)*
И вас двојица сте слободни!

ЛАЗАР: Господару, можда би, ипак...

Душан их оћћусћи нервозним њокрећом руке. Они излазе, клањајући се. Осћаје Вукашин и сћража. Цар се сћушћа на једну кладу. Вукашин га њпридржава.

ДУШАН: Болестан сам, Вукашине! Хладно ми је.

Вукашин њодиже из њправе Марково крзно и оћрће Цара.

II

Одаја у царском двору. Урош и његова жена, удобно заваљени и добро расћоложени, љушће њоморанце и једу. Велики лоћоћей Прибац Хребљановић њоучава Царевића вешћини владања.

ПРИБАЦ: Сви наоружани пророци су победили, а ненаоружани пропали. Јер, природа људи је непостојана: лако је убеђити их у једно, али је тешко одржати их у томе убеђењу. Зато је потребно бити тако спреман да се, када више не верују, могу силом натерати да верују. Сада се намеће питање: да ли је боље да те људи воле или да те се боје. Одговор је: пожељно би било и једно и друго, али, пошто је тешко сложити ово двоје, много је сигурније, ка човек већ мора бити без једнога, од овога двога, да те се боје него да те воле, јер је љубав везана споном обавезе, која се лако кида, док се страх од казне никад не губи. Свако зна колико је похвално кад владалац држи дату реч и живи поштено, а не притворно; па,

ипак, из искуства се види да су у наше време велика дела учинили владаоци који су мало рачуна водили о датој речи и који су лукавством умели преварити људе, па су, на крају, побеђивали оне који су се ослањали на законитост. Штавише, усудићу се да кажем и ово: када владалац има ове часне особине и служи се њима – штетне су, а када се прави да их има – корисне су. Он треба, дакле, само да остави утисак да је благ, од речи, човечан, частан. Најбоље је, најзад, да владалац повери другима спровођење непријатних ствари, а спровођење пријатних да задржи за себе.

УРОШ: Узми једну кришку!

ПРИБАЦ: Хвала, господару! Издвојићемо, за данас, четири практична принципа владања, потврђена непобитним историјским искуством.

Ево!

Кад грешком оптужиш неког за издају или штогод слично па увидиш да си погрешио – боље је дотући га да не може да говори, мртва уста не говоре, него вратити му част и признати властиту грешку.

Кад неко обави прљав посао који си му поверио, и прљави послови постоје на свету, огради се од њега, осуди га и предај га правди.

Кад на неког твог човека падне сенка, за дела која је заиста починио или није починио, свеједно – одреци га се и препусти га његовој судбини.

Кад се покаже да је извештан начин владавине био, у ствари, погрешан – оптужи ниже извршиоце, пребаци на њих одговорност и примерно их казни. Тако ти остајеш чист, окружујеш се новим људима, и настављаш даље безбедно да владаш.

УРОШ: Али, драги учитељу, ја... ја не желим тако да владам.

ПРИБАЦ: А како ти желиш да владаш, господару?

УРОШ: Па... желим да владам праведно... и за добро народа.

ПРИБАЦ: Владаћеш праведно, господару, наравно! То се подразумева. Ја ти само помажем да схватиш како се то најзгодније ради. Праведно! Наравно! А сад бих прешао на други део свог излагања...

УРОШ: *(Гура му у руке прежришћ њоморанци)*
Узми ово воће... Носи... Носи...

*Покрећом руке, њера га из собе. Прибац се клања, држећи воће при-
слоњено на груди и, корачајући уназад, креће ка излазу.*

АНА: Када би могао да ми освојиш бар Солун... Тако бих
волела један леп и цивилизован приморски град!

Прибац засијаје на вратицама.

УРОШ: Ана, рекао сам ти сто пута да не желим ништа да
освајам.

АНА: Хоћу један грчки град! Прави грчки град, разумеш! Док
твој тата не освоји Цариград, и Солун ће бити сасвим
добар. Ти ми то, Уроше, не можеш одбити. Ја волим
море, бродове, јужно воће... Како да носим своје хаљине
у овим вашим мемљивим кулама?

УРОШ: Ако ти баш толико треба, освајај га сама!

АНА: И хоћу! Тражићу од тате пет хиљада оклопника, десет
хиљада, петнаест хиљада! Сама ћу га освојити, ако ти
ниси у стању, а изгледа да ниси...

Уроше, тата би се наљутио да ово чује!

ПРИБАЦ: *(Диге десни кажипрсћ, неколоко њоморанци му испада
на њод)*

Жеља да се нешто освоји сасвим је природна и пожељна
и увек када то чине људи који могу у томе да успеју,
биће хваљени, или бар неће бити куђени. Биће куђени
само онда када то чине без успеха.

*Оћварају се вратица. Вукашин, Марко, Лекар и Оћо уносе цара Душана на
носилима. Прибцу испада осћипак њоморанци из руку; изгледа да је Цар у
несвесћии.*

УРОШ: *(Прићрчи носилима)*
Оче!

ДУШАН: *(Мрмља за себе, заћворених очију)*
Не смем да умрем...

УРОШ: Нећеш умрети, нећеш умрети оче!

ДУШАН: *(Као горе)*
Не смем да умрем док не освојим Цариград, Господе!

АНА: Освојићеш га, тата, то ће бити празник за све нас!
Обући ћу најлепшу хаљину и...

ДУШАН: (Ой́вара очи)
Ко је то?
(Бу́љи око себе)
Напоље! Сви напоље, кад разговарам са Господом! На-
поље!

*Сви излазе. Душан по́кушава да усї́тане, по́луодевен, разбарушен, исїи́јен
гро́зницом.*

ДУШАН: Господе, не бојим се смрти, то сам ти доказао, Господе,
али немој душу да ми узмеш пре но што освојим Цари-
град; добро, Господе, знам, добро, оца сам свога убио,
добро; додуше не својом руком, али у реду, примам то на
душу, само, Ти бар знаш, Господе, шта је то политичка
нужност!
Ни ја не радим без покрића, Госпде! Ево, овако ћемо то:
ја освајам Цариград због Тебе, Господе Боже наш, у
Твоју славу, која се мора над светом простирати од
Истока до Запада. Јер, ако га ја не узмем, узеће га
проклето семе Османово, погани Исмаилћани који те
оговарају и прогоне!
Ако мене не буде, Господе, ко ће одбранити Цариград,
твој свети град, од прљавих неверника који надиру са
Истока, ко ће спасти град који се диже Теби у славу на
међи двају светова? Ево погодбе: ако отераш од мене
проклету сен Стефанову и снагу ми вратиш коју ми је
грозница испила, ја ћу утврдити хришћански бедем у
Твом светом граду на вјеки вјеков, а проклете не-
пријатеље са Истока, прогнаћу у далеке азијатске степе
и пустаре, где им је и место! Добро, на крају крајева, не
мораш ме проклете сени Стефанове ни ослобађати, ја
ћу то издржати, на то сам ја навикао; само душу, само
душу немој да ми узмеш док не довршим стварање
велике балканске империје! А ја ћу владати њоме ис-
кључиво у Твоје име, па и теби се то, Господе, исплати,
зар не? Ја сам јак и спреман на све, ја ћу добро бранити
Твоје интересе! Чујеш ли ме. Господе? Чујеш ли ме?
Или си оглувео од старости у својој небеској пустињи?
Шта је?

Нисам ти довољно добар? А?

Е, па сам ћу, онда! Чујеш ли ме? Сам ћу!!! Сам!

III

Врѝ царскоѡ двора у ѡредвечерје. Чује се ѓласна славујева ѡесма. Вукашин и Лекар.

ВУКАШИН: Како је Цар?

ЛЕКАР: Опоравља се.

ВУКАШИН: Каква је, у ствари, то болест?

ЛЕКАР: Грозница.

Пауза.

ВУКАШИН: А може ли она бити смртоносна?

ЛЕКАР: Не знам.

ВУКАШИН: Како, бога му, не знаш? Царски лекар, па не зна!

ЛЕКАР: И цар и царски лекар су у божјој руци, господару.

ВУКАШИН: Добро, ако ти, као лекар, не знаш, то значи да остали знају још мање.

ЛЕКАР: То би требало да буде логично.

ВУКАШИН: Дакле, његова смрт би се, у сваком случају, могла правдати том болешћу.

ЛЕКАР: Молим?

ВУКАШИН: Пет хиљада златника!

ЛЕКАР: Молим?

ВУКАШИН: Десет хиљада! Ни паре више.

Пауза.

ЛЕКАР: Опрости, господару, али...

ВУКАШИН: Шта, али? Шта, али? Немој да ми се пренемажеш!

ЛЕКАР: Опрости, господару, али, према тренутно важећим ценама, десет хиљада се плаћа за обичне смртне. За великоже, као ти што си, плаћа се, не буди примењено, петнаест хиљада, а за крунисане главе – двадесет. Због повећаног ризика и ...

ВУКАШИН: Нема ризика, ја те штитим!

ЛЕКАР: И због објективног значаја подухвата.

ВУКАШИН: Слушај ти, проклети тровачу!
(Зѣраби ѓа за ѓруди)

ЛЕКАР: Викаћу, господару. Цареви прозори нису далеко. А пошто је вече топло, пошто славуји тако лепо певају и душе уморне блаже, прозори су, јамачно, отворени.

ВУКАШИН: Али, ово је болесни цар, хуљо! Пола посла ти је већ Бог свршио.

ЛЕКАР: У реду, онда оставимо Богу и другу половину.

ВУКАШИН: Једанаест хиљада златника.

ЛЕКАР: Деветнаест.

ВУКАШИН: Добро, дванаест хиљада, и да се не погађамо, више!

Пауза.

ВУКАШИН: Знаш ли ти шта можеш да учиниш са четрнаест хиљада златника?

ЛЕКАР: Са колико?

ВУКАШИН: Са петнаест хиљада! Са петнаест хиљада можеш свашта да учиниш, све што једна лекарска душа може да пожели. Јеси ли ожењен?

ЛЕКАР: Не. И не пада ми на памет.

ВУКАШИН: Мислио сам, можеш да оснујеш дом, па да живиш часним животом. Сад, ако ти то не желиш... Добро, можеш, на пример, да одеш одавде, сви обично, желе да оду одавде... Одакле си ти, уствари?

ЛЕКАР: Из Дубровника.

ВУКАШИН: А! Па, ето, петнаест хиљада златника вреде подједнако добро у Дубровнику, Венецији, Ђенови! И у Фјоренци, ако баш хоћеш!

ЛЕКАР: Мени је добро и овде. Има доста посла.

ВУКАШИН: Знам, али можеш ли да замислиш дражи сигурног и часног живота у једном богатом, културном, слободном европском граду! Са шеснаест хиљада златника.

ЛЕКАР: Осамнаест и по.

ВУКАШИН: Шеснаест и по!

ЛЕКАР: Осамнаест!

ВУКАШИН: Шеснаест и три четврти!

ЛЕКАР: Седамнаест и три четврти!

ВУКАШИН: Седамнаест!

ЛЕКАР: Седмнаест и по!
 ВУКАШИН: Седмнаест!
 ЛЕКАР: Седмнаест и четврт!
 ВУКАШИН: Плаћам!

IV

Цар Душан седи у оџромној њосџељи. Лекар и један Слуџа њомажу му да се њресвуче. Скинули су му кошуљу, цар је до њола џо, Лекар му њрља знојава леђа. Навлаче му чисџу кошуљу.

ДУШАН: Хладно ми је! Дајте ми дебљу кошуљу!
Слуџа додаје дебљу кошуљу, Лекар њомаже Цару да је обуче.

ДУШАН: Хладно ми је. Огртач!
(Оџрђу џа царским оџрџачем)
 То ће бити добро, а? Хоће ли бити добро овако? Огледало ми принесите! Круну ми дајте! Не, не иде круна у постељи. Не. Круну ставите поред. Ту, крај узлавља... Добро. Зовите великог логотета!

Слуџа излази.

ЛЕКАР: Господару, лек!
 ДУШАН: Какав лек? Кљукаш ме данима тим лековима и ништа! Шта је то?
 ЛЕКАР: То је један нарочити лек, господару, који лечи све болести.
 ДУШАН: Све болести? Јеси ли ти луд? Откуд ти то?
 ЛЕКАР: То је из... из Дубровника, господару.
 ДУШАН: Дубровник... А Мљет? Је л' надбискуп дубровачки тамо господар, или сам ја господар, а? То се неће добро завршити, господо!
(Дрџи одсуџно бочицу у руци. Сџушџа је махиално њоред себе)
 Гладан сам, то је добар знак! Иди, реци тамо да ми спреме нешто. Чим завршим са овима, јео бих, разумеш? Јео бих!

Лекар се њоклони и изађе. Улазе Прибац Хребљановић и Слуџа.

- ДУШАН: Где ми је син?
- ПРИБАЦ: У врту, господару, са мојим сином, Лазаром.
- ДУШАН: Одмах да дођу! Нема у врту ничега. Одавде се царством рукује.
- ПРИБАЦ: Одмах господару!
(Пође)
- ДУШАН: Остани, он ће отићи!
(Махне ѓлавом ѡрема Слузи)
Јесу ли стигли господа намесници?
- ПРИБАЦ: Чекају, господару, на твој знак.
- ДУШАН: Добро, нек чекају. Слушај... шта сам оно хтео? Круна не иде у постељи, а? Слушај... Какво је твоје мишљење о нашој ситуацији?
- ПРИБАЦ: Па, ја мислим, господару...
- ДУШАН: Добро. Слушај... А, да! Летописца! Хоћу да га имам ту, на лицу места. Треба све забележити за потомство, како би могли, и после много, много година, када нас више не буде на овоме свету, на овоме проклетом свету, драги господине логотете, како би могли наши потомци имати исправну слику о нама. Дакле, летописца!
- ПРИБАЦ: И он је спреман, господару!
- ДУШАН: Папа ме благословио! А? Као капетана свехришћанске одбране од ислама. Како то звучи, а? Али, злата, господине логотете, није послао! А ко ће војску плаћати, господине логотете? Ко ће крв своју лити, за спас проклете Европе?
(Улази Лекар)
Је л' кувају тамо, а? А пази ли неко да они отров своме господару у храну не стављају? СвOME вољеном и најмилијем господару! Има злих људи, господине! Шта кажете?
- ЛЕКАР: Господару...
- ДУШАН: Добро! Крв ћемо ми, значи, лити! Ми! Хладно ми је!

Прибац и Лекар ѡрискачу да ѓа ођрну крзноm.

ДУШАН: Не треба! То би оставило лош утисак.

Улазе Урош и Лазар.

ДУШАН: Где си ти, наследниче престола?

УРОШ: Па... мало смо разматрали српску историју, шетајући.

ДУШАН: Историја се не разматра шетајући, господине! Историја се ствара јашући у оклопу. Нека уђу намесници.

Лазар оствара враћа. Намесници улазе један по један и клањају се пред Царем. Војислав Војиновић води малога Николу Алтомановића. За намесницима улази Лейојисац и стијаје у један уџао.

ЛАЗАР: Господин деспот Симеон Немањић Палеолог, намесник Акарнаније; господин деспот Јован Комнин Асен, намесник Канине, Валоне и Берата; господин деспот Јован Оливер, намесник Штипа, Кратова, Велбужда; господин Војислав Војиновић, хумски кнез; господин Николка Алтомановић, заступник свога болесног оца, господина Алтомана, господара Рудника; господин Кесар Воихна, намесник Сера и Дrame; господин Кесар Прељуб, намесник Тесалије; господин савастократор Дејан, господар Желглигова и Прешева; господин Вукашин Мрњавчевић, жупан прилепски.

ДУШАН: Добродошли, господо! Као што видите, још сам жив. Према томе, пређимо на ствар! У каквом су стању наше покрајине?

СИМЕОН: Драги господару и брате! Ја и народ Акарнаније, пуни смо среће и понизне захвалности Господу који ти је, и овога пута, даровао снагу, те си подмуклу грозницу победио. Желимо да те што пре видимо у седлу, како бисмо сви могли за тобом поћи у нове подвиге! Још желим да кажем...

ДУШАН: Хвала!

СИМЕОН: Још бих желео...

ДУШАН: Хвала!

АСЕН: Вољени господару и светли, рођаче! Душа ми је пуна радости што могу да ти пренесем топле жеље...

ДУШАН: Хвала!

ОЛИВЕР: Најмилији господару! Живео нам дуго, дуго. То је жеља...

ДУШАН: Хвала!

ВОЈИНОВИЋ: Премили Господару! Највећи човече кога је ова земља...

ДУШАН: Хвала!

Војиновић зљра малоџ Николу Алїомановића.

НИКОЛА: Драги наш Царе! Храбри народ Рудника...

ДУШАН: Хвала!

ВОИХНА: Узвишени господару!

ДУШАН: Хвала!

ВУКАШИН: Желимо ти да живиш вечно и да нас водиш путевима славе!

ДУШАН: Будућност се не ствара речима! Док ви дремате, господо, на својим топлим огњиштима, док ви дремате, непријатељ са Истока продире у Европу! А ко, питам ја вас, ко треба да представља бедем Европе, бедем који ће се испречити најезди са Истока? Ко ће, господо, ако ви будете дремали, бдети на бранику слободног света?

Ако сам ја пао у постељу, мислите ли да се са вас скида свака одговорност и да спокојно можете да се препустите својим малим задовољствима? А шта кад мене више не буде? Шта онда? Можда ћу и ја морати, једног дана, да одем са овога света! И шта ће тада бити са овом земљом, коју сам својим рукама створио?

Шта ради Нићифор Орсини, са оклопницима, на границама Тесалије? Шта раде млетачке галије око Валоне и Канине, деспоте Јоване Асене? Шта тражи Матија Кантакузен око Сера и Дrame, кесаре Воихна? Матија Кантакузен, који довлачи турске најамнике у Европу и поткопава темеље властитог света који прети да се сруши на главу и њему и свима нама, Господо!

Ја то нећу дозволити! Као што нећу ни вама дозволити, господо намесници, да се гојите на рачун Царства! Опет ћемо јахати, господо!

Шта кажеш ти, кесаре, а?

ВОИХНА: Ја жудим за јахањем, господару, али се моја костобоља с тим не слаже...

- АСЕН: Шта, хтео би да останеш, па да пљачкаш наша имања, док се ми боримо за спас Европе!
- ДУШАН: Ко је то рекао? Зар се нисте доста напљачкали и нагојили, божију вам мајку! Главе ћу вам свима поскидати!
- Слушајте ме добро! Треба ми злата и војника. Много злата и много војника! У року од недељу дана донећете злати, а у року од три недеље довешћете војнике из својих покрајина! Шта? То вам се не допада? Шта мрмљаш ти, Оливере?
- ОЛИВЕР: Злата нема, господару. Земља је потпуно исцрпена...
- ВОЈИНОВИЋ: Па да, нема, кад си подигао онолики двораци у Леснову!
- ОЛИВЕР: Ти, што пљачкаш дубровачке трговце, ти да ћутиш!
- ВОЈИНОВИЋ: То си ти мени рекао? Мени?
- ДУШАН: Доста! Нема злата, је ли? Нема? И ти немаш. А, ти? Ти?
- НИКОЛА: Тата је поручио да злата нема.
- ДУШАН: Нема, је л' да?
- Блага сте се напљачкали, палате поградили, обукли се у кадифу и брокат византијски! Навукли сте свилу на усране сељачке гузице! А сад злата нема да се брани земља! А ко вас је у свилу и брокат обукао? Ко? Ја сам вас обукао, ја ћу вас и свући, мајку вам божију, па ћу вас потерати да овце чувате на Руднику и Шари планини! Да вам се истопа то сало у које сте зарасли.
- Хтео сам да вас изведем на пут светске историје! Да вас начиним великим! А ви хоћете да краљујете по својим селендрама, вепрови задригли! Али, ја ћу вас натерати да служите овој земљи.
- Сад одлазите! И запамтите: за недељу дана злато, за три недеље војнике! Иначе ћу доћи са својим немачким најамницима и растурићу вам огњишта! Напоље!

Намесници одлазе.

- ДУШАН: Е мој синко! Само ти шетај по свом врту. Иди сад, касније ћемо разговарати. Идите и ви, хоћу на миру да ручам.

Урош, Прибац и Лазар излазе. Остїају Лекар, Служа и Лейїойисац. Доносе ручак за Цара, са ручком долази и Царев Пробач хране.

ДУШАН: Аха, да видимо шта су нам лепо припремили! И вина, тако! Пробај, пробај, пријатељу, твој посао је, можда, помало опасан, али је пријатан, зар не? Отрова нам, изгледа, нису у јело ставили, а?

ПРОБАЧ: *(Преко zalo҃ја)*
Изгледа да нису, господару.

Душан йочиње да једе.

ДУШАН: Није лоше, мало неслано, али није лоше! Снага ми се враћа, каква штета за моје непријатеље!
(Једе, йије)
А где је мој верни летописац, мој учени слуга, где је?

ЛЕТОПИСАЦ: Увек на услузи, господару!

ДУШАН: *(Једући)*
Овако напиши... чекај мало... овако: Цар наш благоверни, Стефан Душан, пошто се опоравио од лакше болести...

ЛЕТОПИСАЦ: Можда би, господару, било згодно...

ДУШАН: Шта? А, да, прескочили смо оно “с помоћу божјом”... опоравио с помоћу божјом, и тако даље, примио је у свом двору велможе и намеснике Царства...
(Пије)

Велможе и намесници Царства изразили су, у своје име, и у име целог народа, чврсту одлучност и непоколебљиву спремност на све жртве које би биле потребне за одбрану земље од опасности са Истока. Још једном је потврђено несаломљиво јединство свих делова Царства, нераскидива повезаност велможа с народом, као и општа и безгранична љубав и оданост свих према Цару нашем многовољеном, коме Господ нека да дуг живот, како би, још много, много година, могао да бди над нашим судбином и слободом. Амин!

Носите ово јело, нешто ми је мука. И хладмо ми је.

ЛЕКАР: Господару, можда би могао сад онај лек да узмеш...

- ДУШАН: Па дај тај проклети лек!
(Пробачу)
А ти, што пробаш царску храну, како би ти се допало да пробаш мало царског лека, а? Није право да једеш моју храну, а ја сам да кушам горчину ових одвратних лекова.
- ЛЕКАР: Господару! Тај лек је скупocen, врло тешко се долази до њега.
- ДУШАН: Ама видиш, колика је флаша! Он ће само мало да лизне.
- ЛЕКАР: Није потребно, господару. Сем тога, није уобичајено... Ако у мене сумњаш...
- ДУШАН: Шта си се узврпољио, а? Ко сумња, бре, божију ти мајку? Јеси сам рекао да је из Дубровника?
(Пробачу)
Кушај тај лек!
(Пробач оћћије)
Какав је, а?
- ПРОБАЧ: Сладак је.
- ДУШАН: Сладак? Баш лепо. Имао си среће. Добро, дај сад мени.
(Пробач ћочиње да се жрчи)
Шта је? Шта је?

Пробачу је све жоре. Лекар ћокушава да се неоћажено ћримакне враћима. Цар ћресне бочицу о ћод.

- ДУШАН: Стани! Стани, божију ти мајку! Стража!

Лекар излећи наћоље. Пробач се у жрчевима сруши на ћод. Цар скаче из ћосћеље.

- ДУШАН: Држите га! Издаја! Стража!

Улазе два сћиражара и Вукашин, који у десној руци држи мач а у левој одсечену, краву лекарову ћлаву.

- ВУКАШИН: Ево његове главе, господару!

- ДУШАН: Хвала.
(Окреће се Лећоћисцу)
Ово, разуме се, нећемо уностити у летопис!

V

Душан лежи на ѿсїељи, ѿред њим, ѿодаље од ѿсїеље, сїюји Урош.

ДУШАН: Жалио ми се на тебе велики логотет, господин Прибац Хребљановић! Приђи, додај ми тај пехар! Хладно ми је. Вино ме загрева.

(Пауза)

Србима више не верујем. Чувају ме моји немачки на-
јамници. Једино Вукашин има приступ овамо у свако
доба. Он бди нада мноме као веран пас. Али, брате,
брзоплет човек. То се тако не ради, мој господине!
Шта? Главе сећи то сви знамо. Могу да се закитим с
њом! Е, да ми је жив пао шака... Па да сам га послао
мало код оних мојих доле... Ми имамо начине, госпо-
дине мој, за истраживање истине! Али, добро сад...
Господин Прибац Хребљановић ми се жалио на тебе.
Каже нећеш да учиш. Господин Хребљановић те поду-
чава владарској вештини како би постао достојан на-
следник славне лозе Немањића! Прво је био Немања.
Стефан Немања. Свети оснивач наше династије...

УРОШ: ... Који је подигао оружје на рођену браћу како би се
домогао власти. Тако је, у ствари, почело.

ДУШАН: Молим?

УРОШ: Ништа. Само кажем.

ДУШАН: Шта хоћеш тиме да кажеш?

УРОШ: Лоше је почело. То хоћу да кажем. А кад лоше почне,
онда... Његов син Вукан већ се продаје Мађарима, како
би отео престо своме брату Стефану.

ДУШАН: Добро, Вукан, Вукан! То није важно. Стефан је повра-
тио престо који му је отац оставио. Под њим смо по-
стали краљевина! Стефан је понос наше лозе.

УРОШ: Да, он је купио од папе краљевску круну одрекавши се
своје православне вере. То му је, наравно, донело много
невоља у земљи и проблема с братом Савом, па је морао
да окрене леђа папи, али, круну је, ипак задржао. Тако
смо постали краљевина! А Стефан је после проглашен
за свеца... Али то је тек почетак оче, је л' тако, то је тек
почетак.

Радославу отима престо Владислав, уз помоћ Бугара, Владиславу отима Урош, Урошу отима Драгутин, уз помоћ Мађара. Он је, такође, светац. Драгутина отима Милутин, твој деда Милутин, такође светац. О његовој светости нећу ни да говорим, ти га, вероватно боље памтиш по томе што је ослепео свога сина, твог оца Стефана Дечанског који је, наравно, хтео да му отме престо.

ДУШАН:

Доста, доста!

УРОШ:

Само да видиш да сам, ипак, нешто научио...Ту су, затим, ваше дуге године изгнанства у Цариграду, ти си био мали оче, али се тога добро сећаш, зар не? Тамо си схватио шта је велики свет, и заклео си се да ћеш га освојити. По сваку цену.

Дуго се морало чекати на Милутинову смрт. Тог зликовца је било немогуће смакнути. Али, наравно, најзад је и он морао умрети и, наравно, бити проглашен за свеца.

ДУШАН:

Нећеш да слушаш господина Хребљановића, то је оно... Слушај, ја сам болестан, лоше се осећам, усталом, ја ти, једноставно, забрањујем! Забрањујем!с

УРОШ:

Сами смо, оче... Ово не слуша нико, осим Бога. А он то, ионако, добро зна! И тако је, најзд, твој отац Дечански, недовољно добро ослепљен, дошао на власт после трогодишњег клања с браћом. А онда долазиш ти, оче. Дечански није наменио теби свој престо, наменио га је био стрицу Симеону, је л' тако? Ти си, онда, свога оца са престола збацио, а затим убио, у граду Звечану, у тамници.

ДУШАН:

Па, јесмо ли га прогласили за свеца?

УРОШ:

Прогласили сте га. Али ће и тебе прогласити. Тога се бојим, тата!

наследника, свог јединог Уроша. Мамица, кучка једна, није родила другог сина, и татица сад не може Уроша да задави. А он би га радо задавио, ту си у праву, ту си потпуно у праву...

Улазе Вукашин и Марко.

- ВУКАШИН: Је л' слободно, господару?
- УРОШ: Вукашин на овом двору не пита за дозволу кад улази.
- ВУКАШИН: Како то да схватим, господару?
- УРОШ: Онако како ти твоја памет допушта, господине!
- АНА: Изволите, господо! Овде сте у свако доба добродошли. Јесте ли за чашу вина?
- МАРКО: О, хвала, врло радо!
- ВУКАШИН: Дошао сам до тебе, господару, јер сам чуо да си имао неприлика са оцем. Забринут сам, јер у овом опсаном часу сваки непромишљен корак може штетити општим интересима.
- УРОШ: Сваки наш час је, изгледа, опасан, господине, у сваком случају ни један није добар да се каже истина, то је јасно. А што се тиче општих интереса, овде, чини ми се, свако има своје посебно мишљење о томе! Али, пређимо на вино!
- ВУКАШИН: Желим да ти кажем, господару, да, у свакој прилици, можеш да се ослониш на мене и на мога сина Марка; ми смо оданост кући Немањића, и овој земљи, више пута доказали и доказаћемо је увек када нам се за то укаже прилика. Је л' тако сине?
- МАРКО: Тако је, тата!
- АНА: Како је то дивно!
- УРОШ: Хвала вам господо! Попијмо у то име! Живели!
- ВУКАШИН: Живео нам, господару, дуго, дуго!
- СВИ: Живео!

- УРОШ: Хвала!
(Пауза)
Да, имао сам са оцем један мали неспоразум. Него, кажи ми, Вукашине, душе ти, како је то изгледало кад сте ви, са мојим оцем, свргавали с власти мог деду Стефана Дечанског... Причај ми како сте убили старог Стефана. А? Како је то било? Знаш, дође ми, понекад, да задавим татицу, Вукашине, једном речју, да поновим и ја уби-чајену причу, то је, такорећи, већ ритуална ствар, и да постанем тако прави владар! А? А ти, пошто си могао у томе оцу, могао би и сину, зар не? Или да се обратим Марку, а?
- МАРКО: Не, никао мени, зашто мени? Па нисам ја за те ствари... ја више овако око винограда, и... Ја бих, ако може, мало сира...
- АНА: Може, може, како да не!
- МАРКО: Уз вино најбоље иде сир. Сао ако је преврео.
- ВУКАШИН: Немој се шалити, господару! Такве ствари нису за тебе. И, уопште, далеко било то од нас!
- АНА: Узмите још мало вина!
- МАРКО: Врло радо!
- УРОШ: Имаш право, Вукашине, није то за мене. Па добро, на крају крајева, зашто бих ја, уопште, морао да владам? Зашто? И овако ми је свега доста. Узми вина, Вукашине! Одем лепо, у један град на југу, можда у Атину, у Италију, и живим лепо, као човек.
- АНА: Ти, ваљда, Уроше, не мислиш то озбиљно? Видим ја да ћу, поред вас, на крају морати сама и Цариград да освајам!!!
- ВУКАШИН: Ти мораш владати, господару, ти си нам свима потребан! А ми ћемо ти помоћи! Је л' тако, Марко?
- МАРКО: Тако је, тата!
- УРОШ: Не бојте се, ја сам се само шалио. Шалио сам се, госпо-до! Наравно да нећу одустати. Ја ћу владати, господо! Али, владаћу друкчије, друкчије, господо него моји проклети преци! Од мене ће почети нова историја Ср-бије! Друкчије, Вукашине, схваташ: друкчије!

- ВУКАШИН: Друкчије, наравно, господару, и треба друкчије! Ми смо ту да ти помогнемо!
- МАРКО: Ти си већ наш цар, господару!
- АНА: Како је то лепо чути!
- УРОШ: *(Пијан је)*
Ја нисам жудео за влашћу, кунем вам се, али сада, када сам је већ добио, ја ћу све променити, видећете, ја ћу све променити, од Србије ја ћу направити божију башту, ја имам визију будућности, срећне будућности која мора доћи!!! А оне, који се усуде да се супротставе мојој визији будућности, ја ћу казнити господо, ја ћу сурово казнити! Казнићу све оне који буду спречавали овај народ да иде путевима среће! Кад смо већ код тога, Вукашине, ја никад до сада нисам видео свој народ, где је он уствари!
- ВУКАШИН: Па, ту је, господару, ту околост...
- УРОШ: Ја желим да видим свој народ, Вукашине!
- ВУКАШИН: Видећеш га, господару.
- УРОШ: Ти ми обећаваш, Вукашине?
- ВУКАШИН: Обећавам, господару, не брини ништа?
- УРОШ: Хвала ти, Вукашине, сада си ме успокојио. Ја ћу их приморати да буду срећни! Примораћу их, Вукашине! То је моја света дужност! А ти ћеш ми у томе помоћи, и Марко ће ми помоћи! Хајде да попијемо за срећну будућност! Живели! За лепшу будућност царства српскога!
- СВИ: Живели!
- УРОШ: Седите господо, ви сте моји пријатељи, моји најбољи пријатељи, и самим тим, најбољи пријатељи ове земље, зар не? Како се то лепо слаже. Вина, жено!
- АНА: Да не буде много, господару?
- УРОШ: Вина, кад наређујем! Овде ће се моје заповести слушати. Сипај. Пијте, господо! Пијте!
- МАРКО: Ала је добро ово вино, царице! Није кисело. Ја би још мало.

УРОШ: Жено, нека донесу још вина!

МАРКО: И сира! Опрости, госпођо царице, ми смо, као што рече тата, стари пријатељи ове куће...

АНА: Нисам ја царица. То јест, још нисам.

МАРКО: За мене си царица! Царице моја, попиј са мном један пехар! Попиј и ти, царе!

УРОШ: А можда је, ипак, боље отићи некуда? Можда је боље отићи!

Узећемо злата из царске благајне, колико нам треба, коње ћемо натоварити златом, па ћемо се спустити на југ! Бићемо слободни и срећни. Ова је земља трула, господо!

МАРКО: *(Пијано њевуши)*
Крај потока цура спи,
У недрима дуња зри,
Ах, да ми је загристи!

УРОШ: Како, како то иде?

МАРКО
и УРОШ: *(Нескладно њевају)*
Крај потока цура спи,
У недрима дуња зри,
Ах, да ми је загристи!

ВУКАШИН: Доста!!!

УРОШ: Шта кажеш!!!

ВУКАШИН: Ти ћеш сутра бити цар! Теби то не доликује, синко!

УРОШ: Али схвати, Вукашине, ја желим да људи буду слободни и срећни.

ВУКАШИН: Ма добро, силом се све може. Ти ћеш бити цар и добро ћеш владати, уз нашу помоћ. Је л' тако, Марко?

МАРКО: Тако је, тата!

АНА: А ја ћу бити царица?

ВУКАШИН: Обући ћеш одежду царску, ставићеш круну царску, опасаћеш мач царски. Ја ћу ти са десне стране стати, а мој Марко са леве. Нема те силе која ће нам се моћи супротставити. Је л' тако, Марко?

МАРКО: Тако је, тата!

УРОШ: Ево., ту је одежа, у овом ковчегу, ту је круна и мач и јабука царска, ево, све је ту! Да пробам, а? Да обучем? То је, наравно, само привремено, татица се не би, ваљда, љутио, ваљда могу да пробам! И ја сам, ваљда, неки Немањић! Како ми стоји, а? Како ми стоји?

Одежда му је сипраховијо велика, циновска за његов раси; изгледа јадно и смеино, рукави су му до колена, круна му пада на уши, мач се по земљи вуче, иид. Пауза.

ВУКАШИН: Такав нам цар треба! Дижем овај пехар за тебе, господару, за Србију!

УРОШ: *(Пије)*
Србија ће бити срећна земља! Ја ћу је учинити срећном. Видим светлу будућност пред очима! Напред у светлу будућност!

VII

Душан лежи у постољи. Ноћ је. Одаја је слабо осветљена светлошћу свећа. Неко се шуња по мраку.

ДУШАН: Ко је то?

ВУКАШИН: Ја сам, господару, Вукашин.

ДУШАН: Ти си? А зашто се шуњаш по мраку, верни мој Вукашине?

ВУКАШИН: Зашто се...? Па, да те не пробудим, господару. Проверавам обезбеђење.

ДУШАН: Не спавам, Вукашине, не спавам.
(Пауза)
Вукашине!

ВУКАШИН: Да, господару?

ДУШАН: Много година смо већ заједно, а никада нисмо стигли да људски поразговарамо. Увек је било сувише посла. Јеси ли задовољан, Вукашине?

ВУКАШИН: Чиме, господару?

ДУШАН: Својом судбином.

ВУКАШИН: Наравно, господару.

ДУШАН: Јеси ли? А мој покојни отац је говорио: не веруј онима који су се уздигли из беде, немилосрдни су и никада им није доста. Сироти Дечански... Јавља ми се ноћу, понекад. Није то био лош човек, шта мислиш?

ВУКАШИН: Био је добар човек, господару.

ДУШАН: То, ипак, није сметало теби и осталима да тражите његову смрт.

ВУКАШИН: Није, господару. То нема везе са његовом добротом. Једноставно, више није био погодан да стоји на челу државе.

ДУШАН: Ја сам вам, тада, био погоднији...

ВУКАШИН: Свакако, господару.

ДУШАН: *(Виче)*
А сада? Јесам ли вам још увек погодан, Вукашине?
(Велика пауза)
Не мораш да ми одговориш.
(Пауза)
Слушај, Вукашине! Кад освојимо Цариград, поставићу те за заповедника града.

ВУКАШИН: Захвалан сам на милости, господару.
Пауза.

ДУШАН: Хладно ми је.

ВУКАШИН: Ево ти ово крзно, господару, то ће те угрејати.

ДУШАН: Понекад ми се учини да ме волиш.
(Пауза)
Да ли ме мој народ воли, Вукашине?

ВУКАШИН: Зар ти је потребна његова љубав, господару?

ДУШАН: Потребан ми је снажан, здрав, скроман и послушан народ.
Да ли ми народ верује, Вукашине?

ВУКАШИН: Народ нема другог избора, господару. Никада досад ниси толико размишљао о народу, господару!

- ДУШАН: Истина је. То је вероватно зато што се данас тако лоше осећам. А требало је да сам одавно на ногама! Нисам послове своје посвршавао на овом свету, Вукашине, дело своје нисам довршио! Још увек ви не можете без мене, Вукашине! Сувише мржње се накупило. Ни злато нису послали! Војску нису опремили! И син ме је издао, Вукашине. Ја морам да устанем из ове проклете постеље и да их научим памети!
- ВУКАШИН: Устаћеш, господару.
- ДУШАН: Не смем да умрем, Вукашине!
- ВУКАШИН: Умири се, господару.
- ДУШАН: Немам никаквог разлога да умрем.
- ВУКАШИН: Наравно да нећеш умрети, господару!
- ДУШАН: Устаћу, и то већ сутра!
- ВУКАШИН: Свакако, господару!
- ДУШАН: Опет ћемо јахати!
- ВУКАШИН: Јахаћемо, господару!
- ДУШАН: Као некада!
- ВУКАШИН: Као некада. А сада спавај, господару!
- ДУШАН: Шта ћеш то, Вукашине?
- ВУКАШИН: Јастук да ти поправим, господару.
- ДУШАН: Ипак ме ти једини волиш...

Вукашин му сјавља јастук преко лица и дави га. Душан се којрца, маше ногама и рукама, грчевито се брани. Вукашин пријиска све јаче, борба је неравна, али појраје. Најзад се Цар умири. Мртв је. Вукашин приноси свећу, проверава. Затим доводи у ред постеле, затеже чаршаве, намешта Цару ноге и руке у природан положај, уређује му рашичану косу и браду.

- ВУКАШИН: Тако! Доста си нам седео на грбачи, Душане Немањићу!

VIII

Лейоїиичева ћелија. Ноћ. Гори само једна свећа.

ЛЕТОПИСАЦ: Знам, Господе, прошли пут сам обећао да нећу више, у праву си, јесте, обећао сам! Ја не желим да се правдам, молим те само да покушаш да ме схватиш. Сви смо ми, Господе, колаборанти... Па и ти сарађујеш са њима, Господе! Опрости на искренности, сами смо, могу, ваљда, да кажем истину? Зар ниси и ти, помало колаборант, Господе? Не желим да вређам, можда ја не схватам твоју далекосежну промисао, али, понекад се збиља, запитам на чијој си ти страни? Сувише им допушташ, Господе! Сувише... Шта можеш, сила је то!

Или сам ја све уобразио? Можда су, уствари, они у праву, они стварају историју, зар не, Господе?

А, с друге стране, ваљда схваташ да ја морам од нечега да живим! Ти, вероватно, немаш таквих проблема, али, ипак би морао да ме схватиш!

Улази Вукашин, у њанцир кошуљи, са бакљом у руци.

ВУКАШИН: Шта то трабуњаш, духовниче?

Пауза.

ЛЕТОПИСАЦ: Ништа, господару... изгледа да сам се мало занео.

ВУКАШИН: Видим да си се занео. Чему служи та ваша ученост, духовниче?

Што сте ученији, све сте будалестији! Лажете и нас и Бога, а вероватно и себе. Имам неко тугаљиво осећање кад се са вама сретнем, као да сам прогутао нешто бљутаво! Увек су ми били сумњиви људи који проводе ноћи у бдењу. Шта је? Хтео си, можда, да ми кажеш нешто? Па, реци, једном!

(Пауза)

Ајде, узимај то перо и пиши! Брзо! Повешћу ја о вама мало више рачуна. Пиши!

Господе, прими у рајске вртове... душу раба Твојего, праведника и човекољупца, господара и цара нашега, Стефана Душана... Пиши, шта бленеш у мене!... За којим се лију сузе... малих и великих, народа и великаша, од сињега мора до Дунава!

Дрхтавом руком бележим, и јамчим очима које су виделе и смерном истинољубивошћу летописца, бележим овде, док ми сузе муте поглед, како је господар и отац наш боловао од луте грознице... којој се лека наћи није могло, бележим и јамчим, како би истина о овом жалосном догађају остала да живи... да живи... и вечно потреса срца синова српских и кћери!

Ловећи, реци, лов ловећи, по Шари планини, Цар изненада би болешћу погођен и, пренесен у двор свој, лежаше онде, окружен љубављу и негом најближих, док је цео народ стрепео и за здравље Царево молио се.

Авај, болести подмуклој лека се не нађе, и отац наш испусти своју безгрешну и племениту душу... реци вољом Господњом... двадесетог децембра 1355. године. Како ћемо ми црви беспомоћни, без оца нашега даље живети? О, зашто ниси и све нас узео, Господе, кад си већ њега морао узети!

Покоја дај његовој невиној души, а Стефану Урошу дуг живот, како би се цела земља могла око њега окупити и наставити бодрим кораком у будућност коју нам је покојни отац наш осветлио!

IX

Црква. Монаси, под надзором великог ложишеца Прибца Хребљановића, уносе цара у ошвореном ковчежу и стављају га на одар. Пале свеће, затим клекну и тихо мрмљају молиће. Прибац осматра крај ковчежа. Улази кнез Војислав Војиновић, водећи за руку малог Николу Алићмановића, прилази одру, прекрсти се и целива цара. Мали Никола Алићмановић се, иакође, прекрсти. Војиновић га подиже да види цара, па приђе Хребљановићу. Мали се једно време мува по цркви, загледа свуда унаоколо, па се ишуња напоље.

ВОЈИНОВИЋ: Умре цар.

ПРИБАЦ: Авај, пре времена! У пуној мушкој снази...

ВОЈИНОВИЋ: Не умире се по реду, мој господине логотете. А од чега је умро Цар?

ПРИБАЦ: Од грознице, кнеже. И сам знаш.

ВОИНОВИЋ: Да, да. Некако нагло оде.
 ПРИБАЦ: Шта хоћеш да кажеш?
 ВОИНОВИЋ: Ја? Ништа ја нећу да кажем.

Док они разговарају, у цркву улази Оливер, њрекрсїи се, целива Цара, ња им се њидружује.

ОЛИВЕР: А од чега је умро Цар?
 ПРИБАЦ: Од чега је умро? Од чега је умро? Од грознице.
 ОЛИВЕР: Треба се утопљавати.
 ПРИБАЦ: Боже, шта ли ће с нама сад бити? Кад њега нема.
 ВОИНОВИЋ: Бар нећемо морати да ратујемо против Турака.
 ОЛИВЕР: Како нећемо?
 ПРИБАЦ: Ми морамо наставити његово дело.
 ВОИНОВИЋ: Ја вам одмах сад скрећем пажњу: против Турака да ратујем нећу. Изволите ви, ратујте. Ја нећу!
 ПРИБАЦ: Како, ти нећеш? Шта си ти, да ти нећеш?
 ВОИНОВИЋ: Ја сам велики хумски кнез Војислав Војиновић, господине логотете! Ако ниси знао. У мојим земљама, од Рудника до мора, све је мирно и добро. Мене не занима ваша оријентална политика, господо!
 ОЛИВЕР: Па, они нагомилавају трупе на истоку, Војиславе!
 ВОИНОВИЋ: Ја сам на западу, Оливере. На западу! Ко вас је терао да се толико ширите на исток. Ето вам сад!

Док они разговарају улази кесар Воихна, њрилази ковчежу, њрекрсїи се, целива Цара и њрилази им мало изненађен њиховим њовишеним њоном.

ВОИХНА: Оде Цар наш, Бог да му душу прости!
 ОЛИВЕР: Не можеш тако, Војиславе!
 ВОИНОВИЋ: Могу! Може ми се! Или ћеш ти да ми забраниш?
 ВОИХНА: Шта је то, господо? Не пристоји се, на овом светом месту, у овом тужном часу...
 ВОИНОВИЋ: Ти да ћутиш! Ти што шурујеш с Матијом Кантакузеном и његовим турским најамницима, ти ћеш да ми кажеш шта да радим! Неће Војиновић више да подмеће леђа, јок!
 ВОИХНА: Ко ме ти то говориш, Војиновићу?
 ВОИНОВИЋ: Теби, кесаре Воихна.

ВОИХНА: Мени? Мени, ђубре једно! Сад ћу њушку говнарску да ти разбијем!

ПРИБАЦ: Станите, господо! Станите, господо!

ВОЈИНОВИЋ: Ти мене да удариш? Заклаћу те као вепра, јебем ли ти мајчицу милосну!

Кад покренем пет хиљада оклопника, све ћу вам попалити, јебем ли вам мајчицу милосну!

Док се они ђушају, у цркву улази Јован Комнин Асен. Прилази одру, крстии се, целива Цара ња им љрилази.

АСЕН: У чему је спор, господо? У чему је спор? Треба се Венеције држати! То је сигурна ствар, кад вам ја кажем.

ВОЈИНОВИЋ: *(Немарно љољрављајући одело)*
Ма, пусти, Асене, немаш овде с ким да разговараш. А што се Венеције тиче, имам да ти кажем једну ствар...

Узима ђа љод руку и одводи ђа у дубину цркве.

Улази Лазар, љрилази одру, љрекрстии се, целива Цара, ља се љпридружи осљшалима.

ВОИХНА: Ма сад ћу да идем да га задавим голим рукама! Говно! Кукавица! Видите како је побегао!

ОЛИВЕР: Пусти, немој сад!

ЛАЗАР: Да тужна ли часа, господо!

ПРИБАЦ: Нека нам се Господ смилује, сине!

ВОИХНА: Он мени то да каже!

ПРИБАЦ: Господо, ми морамо бити сложни, наша света дужност је да се окупимо око младога Уроша!

ЛАЗАР: Тја... Не знам ни сам шта да ти кажем...

ПРИБАЦ: Ма добро... Ми смо ту!

ЛАЗАР: Шта ја знам... А можда да извучемо Симеона за цара? Он је Душанов полубрат, донекле би било легално, а био би нам захвалан... А?

ОЛИВЕР: Синишу?

ВОИХНА: Симчета?
(Смеје се)
ОЛИВЕР: Знате како кажу Млечићи за њега: “debile e di poco valore”!
ВОИХНА: Шта ти то сад па значи?
ОЛИВЕР: То значи да му је сврака мозак попила, ето шта значи!
ВОИХНА: Само нам још фали да узмемо за цара будалу!
ПРИБАЦ: Вала. и нисмо за боље!

Враћају се Војиновић и Асен.

ВОЈИНОВИЋ: А, ако баш хоћете да вам кажем ко је довео Турке у Европу – ја ћу вам рећи! Јер је мени доста тих скри-
валица!
Он их је довео, господо!

Показује руком одар на коме лежи Цар.

ВОИХНА: Сад ћу да га задавим!
ОЛИВЕР: Има времена... полако.
ВОЈИНОВИЋ: Каже, опасност са Истока! А што сте чачкали по Исто-
ку? Шта вам је овде фалило? А што се покојног цара
тиче, ја се дубоко клањам његовој сени, али то ме неће
спречити да раскринкам лажи којима нам је пунио главе
годинама! Да није заузео пола Византије, они не би били
приморани да зову Турке у помоћ. То је прво. А, друго,
питај се, да није било нас, господо, да ли би он испао
баш тако велики и моћан?
АСЕН: Право речено, има ту мало и наше заслуге...
ВОЈИНОВИЋ: Мало?
АСЕН: Имао је лоших особина, али, ипак, био је велики...
ЛАЗАР: Био је велики, али поред њега није могло да се дише!
ВОЈИНОВИЋ: А, ко је створио ту величину? Ко?
ОЛИВЕР: Па, ми смо је створили, наравно!
ВОЈИНОВИЋ: Ко га је довео на престо, питај ја вас! Ко га је довео?
ОЛИВЕР: Ми смо га довели!
ВОЈИНОВИЋ: Ко је упрљао руке крвљу његовог оца?

- ОЛИВЕР: Ми смо их упрљали!
- ВОЈИНОВИЋ: Ко је свршавао за њега све прљаве послове, а њега пуштао да бере ловорике?
- АСЕН: Ми смо! Ми!
- ВОЈИНОВИЋ: А он је радио само за себе! Сви смо били слуге његове славе! Он је потрошио прошлост, садашњост и будућност ове земље да би се попео на постоље историје! А ко је то постоље носио на својим плећима?
- СВИ: *(Сем Прибца)*
Ми!
- ВОЈИНОВИЋ: Тако је! Ми смо га носили, господо! А сада су нам леђа гурава. Он је за себе урадио све што је могао, а шта ми сада да почнемо с наслеђем које нам је оставио? Војска мађарског краља гомила се на северу, Алексије и Јован Палеолог чекају спремни на истоку, а за њима цела турска сила, док нас Орсини штрпка са југа. То је његово дело, господине, логотете! Нећу ни прстом да мрднем.
- СВИ: *(Сем Прибца и Воихне)*
Тако је! Тако је! Има право Војиновић!
- ПРИБАЦ: Срам да вас буде, велможе српске! Великом сте кашиком кусали с његове трпезе, а сад, кад је дошло време да се рачуни плате, мислите да се извучете. Нећете се извући, кнезови српски!
- ВОЈИНОВИЋ: Завежи, Хребљановићу! Ти си кусао највећом кашиком.
- ПРИБАЦ: Срам те било, до јуче си пузао пред њим као пас!
- ВОЈИНОВИЋ: Ћути, Хребљановићу, јебем ли ти мајчицу милосну!
(Удари ђа)
- ЛАЗАР: Шта је то, људи! Оче!
(Прићрчи)
- ВОИХНА: Е, сад ћу га задавити!
- Насѣаје ѓужва, ѓушање и оѣиѣа ѣуча.*
- ОЛИВЕР: Стани!
- ЛАЗАР: Пуштај ми оца, убићу те!

ВОЈИНОВИЋ: Јебем ли вам мајчицу милосну!
АСЕН: Удри га, нек цркне мрцина!
ПРИБАЦ: Држи га, Лазаре!
ЛАЗАР: Пуштај, стоко! Убићу те! Убићу те!
ВОЈИНОВИЋ: Овако се то ради! Мајчицу милосну!

Туча и лом, обарају свећњаке, ваљају се по земљи, дижу се, падају, у жару борбе оборе и ковчеж, царев леи испада и копирља се по поду. У цркву ушрчава мали Никола Алїомановић, умеша се у гужву, вуче Војиновића за рукав.

НИКОЛА: Стрико, стрико, Патријарх долази! Патријарх!
ВОЈИНОВИЋ: (Тукући се)
 Шта је, Никола, бре?
НИКОЛА: Патријарх, стрико, Патријарх!
ВОЈИНОВИЋ: А!

Туча пресїјаје, поїправљају одеда, косу. Калуђери прилазе, сїављају Цара у ковчеж, дижу ковчеж на своје месїо, дижу свећњаке. На брзину све доводе у ред.

Улази Паїријарх у свечаном орнаїу, са владикама и остїалим свешїеницима, Душанова удовица, Урош са женом, Симеон, Вукашин, Марко, иїїд.

Паїријарх почиње да служи оїело. Оїело їраје. Мрак.

X

Пред ловачком кућом на Шар їланини. марко и Оїо седе на земљи, загрљени, їију и їијано їевају.

МАРКО
и ОТО: Крај потока цура спи,
 У недрима дуња зри,
 Ах, да ми је загристи!

Пију. Чују се ловачки рожови.

ОТО: Kaiser! Das ist Kaiser!

МАРКО: Ма, јебо те кајзер, узми мало сира.

Звук ловачких рожова се їприближава, улази Вукашин.

- ВУКАШИН: Шта је то овде! Пијанка! Wo ist die Wache? Jeder auf seinen Platz! Die Fackeln anzünden!
- ОТО: Jawohl mein König!
(Исијрчи и убрзо се враћа, носивојава оклојнике са бакљама)
- ВУКАШИН: (Марку)
А ти, пропалицо! Шљемаш! Војнике напијаш! Тако мислиш да владаш, јебем ли ти мајку пијану!
(Туче *ža*)
Значи, ти оћеш на пут да ми станеш! А!
- МАРКО: Нећу, тата! Нећу, тата! Само смо мало замезили од оног сира што су нам...
- ВУКАШИН: Шта нећеш, ђубре пијано. За кога ја овде радим, а? За кога? Ти, коњу пијани, треба све то једног дана да наследиш? Ја сам сада краљ! Схваташ ли то? Краљ и савладар овој царској будали која нема деце. Ако једног дана ја умрем, ти треба све да наследиш! Да постанеш краљ српски. Можда цар! Схваташ ли, коњу пијани!
- МАРКО: Схватам, тата.
- ВУКАШИН: Схваташ, ђаволску матер! Што ниси наредио бакље да упале? Цар се из лова враћа!
- МАРКО: Па, мисло сам, ко велим, шта имам ја да му палим... И брате, тата, не умем на немачком да им објасним, а они никако српски не знају!
- Урош се враћа из лова. Нема велможа, свијце, сјаја, као ишћо је било када је Душан у лов ишао. Окружен је само немачким оклојницима. Делује више као заробљеник него као цар.*
- УРОШ: Цео дан се ломатам по овој проклетој планини, и, наравно, ништа нисам уловио.
- ВУКАШИН: Хајде, издиктирај летописцу оно што следује! То ћеш, ваљда, умети, па да се враћамо у двор. Послови неће да чекају.
- УРОШ: Ја не разумем зашто уопште морам да ловим! То је потпуно бесмислено! Поготову што никад ништа не уловим.
- ВУКАШИН: Мораш! Цар мора да лови. Сви твоји преци су ловили, сви моји потпнци ће... мислим, твоји потомци, ће ловити.

УРОШ: Сем тога, окружио си ме овим Немцима, овим мутавим најамницима, не могу с њима реч да проговорим, не могу да се споразумем људски!

ВУКАШИН: Е, па, што ниси научио немачки? Твој покојни отац је немачки довољно знао да би могао тим најамницима да командује! И то је радио врло добро. Врло добро је то радио! Мени је жао, али њима се на грчком, латинском, талијанском не може командовати. Још мање на српском. Ту ти ја ништа не могу помоћи.

УРОШ: Слушај ти! Овде сам, још увек, ја цар! Ја сам цар! Ја сам господар овде! Ја, Урош Немањић, син Душанов, унук Дечанског, праунук Милутинов! Ја сам потомак Стефана Првовенчаног, на чијој је глави засијала прва краљевска круна српска! Ја сам потомак Стефана Немање, не заборави то!

А ко си ти? Потомак Мрњаве из Ливна!

ВУКАШИН: Ајде, не буди прост! Јеси ли ти мени, као своме савладару и пријатељу, препустио да бринем о тим споредним, свакодневним пословима? Твој ум је за велике, узвишене ствари. Ајде сад, буди добар цар и лепо издиктирај летописцу извештај, као што се пристoji.

(Марку)

Летописца овамо! Брзо!

МАРКО: Ево, идем, тата!

УРОШ: Шта да му диктирам, ког ђавола!

Марко доводи летописца.

ВУКАШИН: Ваљда си писмен толико, забога! Не могу ја баш све да радим уместо тебе. Ти си, бар, човек од књиге, уман! То је за тебе лако. Цар наш, и тако даље, лов ловио... с помоћу божјом... тушта и тма јелена и срна, и тако даље... Па онда оно: народ на пољима својим нахдившија, с љубављу клицао је...

УРОШ: Нисам ја видео никакав народ! И зар овде, уопште, има нормалног народа?... Само војници, најамници, доушници, жбири, егзекутори, слуге, робови! Народ нигде нисам видео. И нећу да пишем никакве летописе! Нећу! Уосталом, нисам ништа уловио. Цео дан се вуцарам по овим шуметинама... И шта да кажем? Шта? Земља се распада, сви праве своје кнежевине, Балшићи, Дејано-

вићи, Хребљановићи... А ја се вучем овуда! Мађари на граници, Турци у Једрену, мајка ми Сер отела!

Пиши: Српско царство не постоји више! Воде се братоубилачке борбе на све стране! Вукашин, који ме је, у мојој немоћи, приморао да га прогласим за краља и савладара...

(Летџојисац не љише)

Пиши, кад говорим! Нека једанпут прави летописац о овој проклетој земљи изађе испод твог пера!

Пауза.

ВУКАШИН: *(Најамницима)*

Der Kaiser ist müde, führen sie ihm ins Haus, damit er sich erholt!

Немци се колебају.

ВУКАШИН: *(Дрекне)*

Weg mit ihm, wen ich sage!

ОТО: Jawohl mein König!

Најамници одводе Уроша.

УРОШ: Пустите ме! Ја сам цар српски! Пустите ме! Проклети били и ви и он, и ја са вама!

ВУКАШИН: *(Летџојисцу)*

Пиши: Цар наш благоверни, Стефан Урош, ловио је, кажи, лов ловио, по Шари планини; с десне стране верни слуга и савладар царства његовог, Вукашин краљ, јахао је, а с леве, Марко Краљевић, јунак дични! Цар и Краљ уловили су дивљачи пуно, наравно, с помоћу божјом, срна и кошута горских тушта и тма, и већ тамо, шта следује...

Народ на пољима својим находившисја, с љубављу клицало је Цару нашем обљубљеном и премилом Вукашину краљу. Поживи дуго, о Господе, Цара и Краља нашега, који нас воде у срећну будућност! Амин!

Београд, 1980.